

STADSBILDSANALYS
PÅVERKAN PÅ KUNGLIGA
NATIONALSTADSPARKEN OCH RIKSINTRESSE FÖR
KULTURMILJÖVÅRDEN

**KV GELBGJUTAREN, INSTRUMENTET 5 M FL,
SOLNA**

SLUTVERSION 2021-04-23

UPPDRAG

Uppdragsnamn: 307240 - Gelbgjutaren och Instrumentet 5 - Stadsbilsanalys

Titel på rapporten: Stadsbilsanalys - Påverkan på Kungliga nationalstadsparken och riksintresse för kulturmiljövården. Gelbgjutaren och Instrumentet 5, Solna

Version: Slutversion

Datum: 2021-04-23

MEDVERKANDE

Beställare: Humlegården Fastigheter AB

Kontaktperson: Camilla Löfgren

Uppdragsansvarig: Johanna Alton

Handläggare: Jonas Sundvall
Jennifer Magnusson

Övrigt: *Bilder och illustrationer är skapade av Tyréns AB om inget annat anges.*

Tyréns AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 553194-7986

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING.....4

FÖRUTSÄTTNINGAR.....6

KUNGLIGA NATIONALSTADSPARKEN.....7

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN.....10

PLANFÖRSLAGET.....13

ANALYS DELOMRÅDE BRUNNSVIKEN.....14

ANALYS NORRA BEGRAVNINGSPLATSEN.....22

KÄLLOR.....24

INLEDNING

BAKGRUND

Solna stad har i översiktsplan 2030 angivit att Hagalunds arbetsplatsområde ska utvecklas med en inriktning att skapa en blandad bebyggelse med bostäder och arbetsplatser. Kommunikationerna till området kommer att förbättras avsevärt när den gula tunnelbanelinjen mellan Odenplan och Arenastaden byggts ut och när en ny station etablerats i Södra Hagalund.

En principöverenskommelse har tecknats mellan Solna Stad och Humlegården för den första detaljplaneetappen i området, fastigheterna inom Gelbgjutaren och Instrumentet 5. Inför detaljplanläggning har Stockholms Byggnadsantikvarier utfört en kulturmiljöutredning för bebyggelsen i industriområdet. Utredningen omfattar bedömning och klassificering av byggnadernas kulturhistoriska värde.

I länsstyrelsens yttrande lyfter man behovet av att underbygga kommunens resonemang om att projektet inte kommer att leda till någon visuell negativ påverkan på Nationalstadsparken.

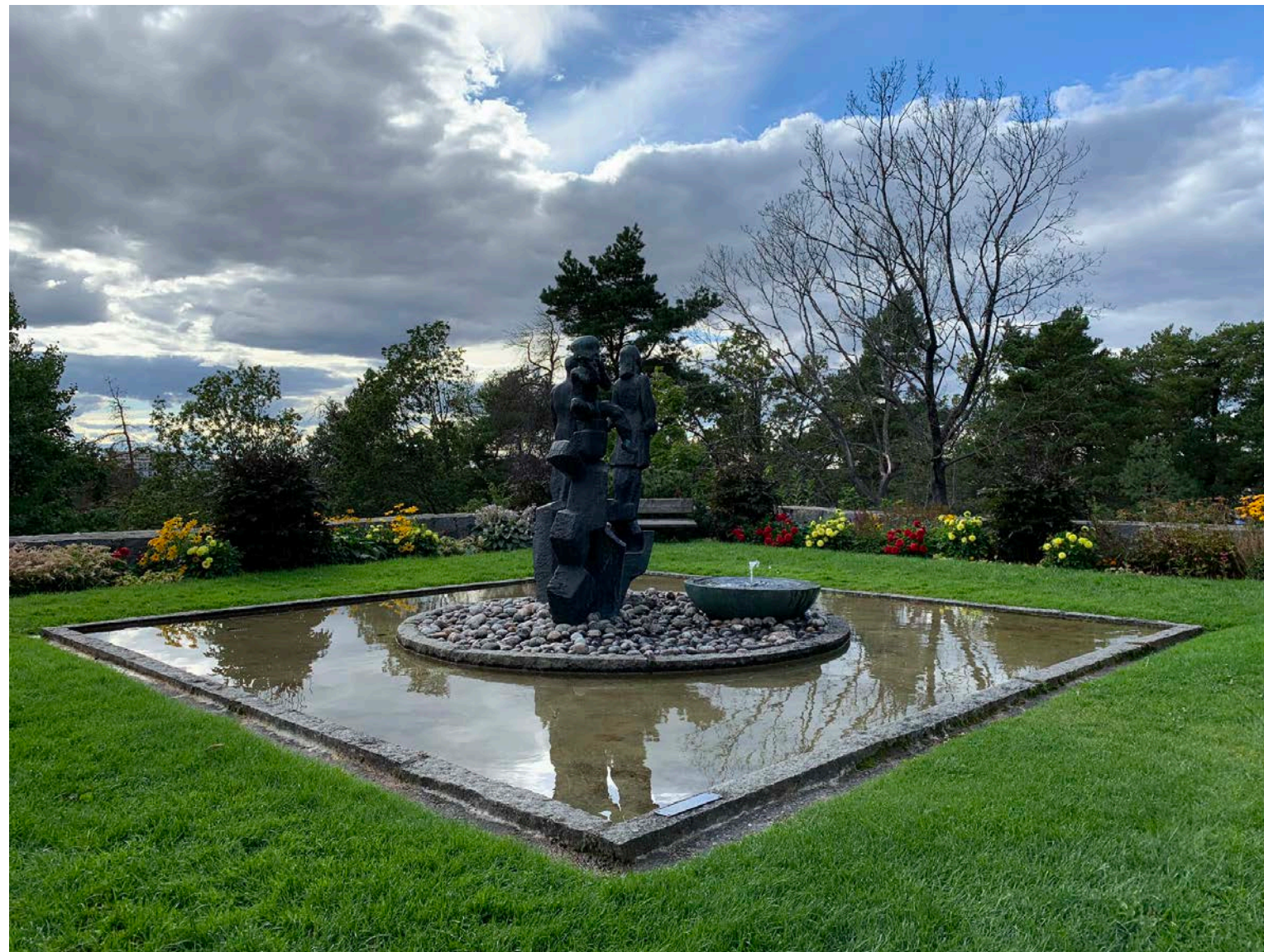
Vidare anser länsstyrelsen att även den visuella påverkan på Norra begravningsplatsen bör utredas, då begravningsplatsen är del av ett område av riksintresse för kulturmiljövården, [Solna AB 37].

Av den anledningen har Tyréns AB fått i uppdrag att upprätta en stadsbilsanalys som ska ligga till grund för en konsekvensanalys av eventuell visuell påverkan på Kungliga nationalstadsparken, delområde Brunnsviken och på ett område av riksintresse för kulturmiljövården, Solna [AB 37]. Stadsbilsanalysen är utförd av kulturgeograf Johanna Alton och byggnadsantikvarie Jonas Sundvall.

AVGRÄNSNINGAR

Stadsbilsanalysen liksom konsekvensanalysen kommer endast att göras för riksintresset och Kungliga nationalstadsparken och endast för delar av dessa områden som kan komma att beröras av detaljplaneförslaget.

Beskrivning och analys av de lokala kulturmiljövårderna kan återfinnas i ovanstående kulturmiljöutredning och ett utlåtande över kulturmiljövården inom det aktuella detaljplaneområdet som är utfört av Stockholms byggnadsantikvarier.

Minneslunden på Norra begravningsplatsen.

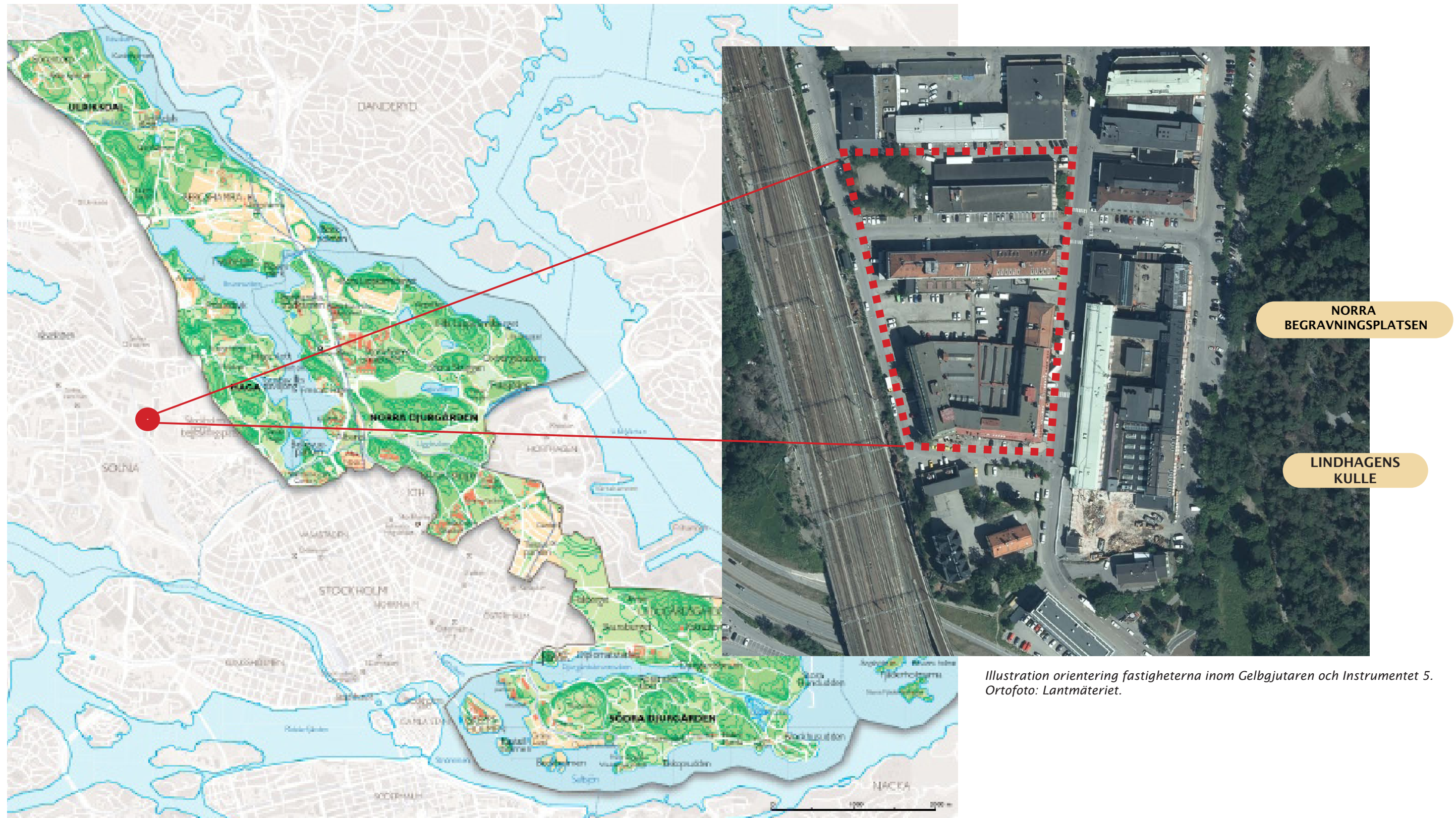

Illustration orientering fastigheterna inom Gelbgjutaren och Instrumentet 5.
Ortofoto: Lantmäteriet.

FÖRUTSÄTTNINGAR

KUNGLIGA NATIONALSTADSPARKEN

En nationalstadspark utgör ett skyddat område i en urban miljö av riksintresse enligt 4 kap 7 § miljöbalken. Bestämmelserna för en nationalstadspark ska ge ett långsiktigt grundskydd mot fortlöpande exploatering som kan komma att skada identifierade natur- och kulturvärden inom parken. Parken är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, ekologin och för människors rekreation.

Inom en nationalstadspark får ny bebyggelse och nya anläggningar komma till stånd och andra åtgärder vidtas endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden i övrigt skadas. För åtgärder utanför nationalstadsparken gäller att exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön får komma till stånd endast om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdets natur- och kulturvärden.

Planområdet kan komma att visuellt påverka ett av Kungliga Nationalstadsparkens delområden, Brunnsviken.

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN

Områden av riksintresse för kulturmiljövården är sammanhängande miljöer av särskilt stor betydelse ur ett nationellt perspektiv och regleras i 3 kap 6 § MB. Ett riksintresse för kulturmiljövården är en miljö eller ett landskap som särskilt väl återspeglar viktiga historiska skeenden och samhällsprocesser. Inom riksintresseområden väger de kulturhistoriska värdena därför särskilt tungt vid beslut om ändrad mark eller vattenanvändning och den fysiska miljön i övrigt.

Att tillvarata kulturmiljövårdens riksintressen handlar dels om att förhindra att värdena skadas, dels om att områdets kulturhistoriska värden och potential ska vara fortsatt tongivande vid förändringar.

Planområdet kan komma att visuellt påverka ett område av riksintresse för kulturmiljövården, Solna [AB 37] i Solna.

FÖRDJUPADE ÖVERSIKTSPLANER FÖR NATIONALSTADSPARKEN, SOLNADELEN OCH STOCKHOLMSDELEN

Solna stad har låtit ta fram en fördjupad översiktsplan för den del av Nationalstadsparken som ligger inom kommunen. Fördjupad översiktsplan för Nationalstadsparken, Solnadelen antogs av kommunfullmäktige 27 oktober 2008. För Brunnsviken står följande riktlinjer för bevarande; Brunnsvikens vattenlandskap och kulturmiljö. Vattenrummet och omgivande stränder är känsliga för störningar i form av ljusreklam och högt uppstickande hus (s. 51).

I översiktsplanen står bland annat att *"Dominerande eller höga byggnader utanför Nationalstadsparkens gränser kan medföra påtagliga störningar för upplevelsen av natur- och kulturmiljöerna."* och *"Höga byggnader som bryter horisontlinjen och blir väl synliga från strategiska platser inne i Nationalstadsparken bör undvikas, såvida de inte kan komponeras in enligt den gustavianska parkens ideal."*

Det bör dock förtydligas att Tyréns bedömer att det är orealistiskt och heller inte önskvärt att komponera in nya höga byggnader enligt den gustavianska parkens ideal. Skrivningen bör enligt vår mening, mer ses som att ny bebyggelse intill eller synlig från Nationalstadsparken bör uppföras med stor hänsyn till parkens kulturhistoriska värden.

Översiktsplanen för Nationalstadsparken, Stockholms delen antogs av kommunfullmäktige den 20 april år 2009. För Belvueparken står att den utgör entré till Nationalstadsparken från Roslagstull (s. 32).

I vägledningen för markanvändning och utveckling för delområdet Haga- Brunnsviken står att Haga-Brunnsviken ska *"...bevaras som unik historisk landskapspark – Bellevueparken och landskapet närmast Brunnvikens vattenspegel har sin prägel från 1700-talets gustavianska park- och landskapsideal med Haga som centrum, och har kompletterats med kända landmärken under 1900-talet."* Till landskapsparken bör även Bergianska trädgården räknas, även om trädgården inte fanns vid tiden för den anlagda engelska parken. I beskrivningen av delområdets karaktär omnämns trädgården med dess *"...naturpartier med skogklädda branter som vänder sig mot vattnet..."* och att *"...Bergianska trädgården tillför ett mera öppet parklandskap med inslag av naturpartier."*

Norra begravningsplatsen

NATIONALSTADSPARKEN

Den Kungliga Nationalstadsparken är av såväl nationellt som internationellt intresse. Här sammanflätas parker, natur och bebyggelse till en unik miljö, belägen i landets huvudstad. Området har länge varit ett attraktivt besöksmål för såväl stockholmare som turister. Det är enskilt det viktigaste rekreationsområdet i Sverige och hyser landets mest välbesökta museer och parker. Landskapet inom Nationalstadsparken har varit en betydelsefull inspirationskälla för musiken, konsten och litteraturen. Den Kungliga Nationalstadsparken inrättades år 1994 och är världens första och landets enda i sitt slag. Nationalstadsparken är belägen inom kommunerna Lidingö, Stockholm och Solna. Parken har med dess unika sammansättning av forskning och utbildning samt kultur, nöjen och rekreationsvärden, stor betydelse för Stockholms attraktionskraft och utveckling. Syftet med Nationalstadsparken är att skydda dessa egenskaper och kvaliteter.

Miljöbalken 4 kap. 7 §

7 § Området Ulriksdal–Haga–Brunnsviken–Djurgården är en nationalstadspark. Inom en nationalstadspark får ny bebyggelse och nya anläggningar komma till stånd och andra åtgärder vidtas endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden i övrigt skadas.

Trots bestämmelsen i andra stycket får en åtgärd som innebär ett tillfälligt intrång eller en tillfällig skada i en nationalstadspark vidtas, om

1. åtgärden höjer parkens natur- och kulturvärden eller tillgodoser ett annat angeläget allmänt intresse, och
2. parken återställs så att det inte kvarstår mer än ett obetydligt intrång eller en obetydlig skada. Lag (2009:293).

Länsstyrelsen har en samordnande roll i arbetet med utveckling, förvaltning och användning av Nationalstadsparken. Enligt Vård- och utvecklingsplan för Kungliga Nationalstadsparken som Länsstyrelsen tog fram år 2012 för att säkra Nationalstadsparkens kvaliteter för framtiden, har fem ledord formulerats som kan karakterisera de viktigaste aspekterna, vilka bör vara vägledande för framtida utveckling av parken.

- Kungligt inflytande och Sveriges historia
- Biologisk mångfald
- Folknöje
- Kunskap
- Hälsa och motion

NATURGEOGRAFI

Kungliga Nationalstadsparken ligger i ett område som präglas av Svealands sprickdalslandskap. Det är ett mosaikartat landskap, med långsträckta sprickdalar som skär igenom höjdparter, bergsplatåer och förkastningar. Sprickdalarna utgörs antingen av havsvikar som Brunnsviken, Edsviken och Lilla Värtan eller av lerfyllda dalgångar. Tydliga förkastningsbranter finns bland annat vid Tivoliberget och Grottoberget i Haga. Den långsträckta Stockholmsåsen präglar parkens topografi i dess nordvästra del. I Bellevue, Haga och Ulriksdal framträder den särskilt tydligt. Cirka 30 procent av Nationalstadsparkens areal är vatten och en stor del av parken utgörs av stränder.

HISTORIA

Tillsammans med den tidens skickligaste konstnärer och arkitekter, inte minst trädgårdsarkitekten Fredrik Magnus Piper, lät Gustav III omvandla Brunnsvikens lantliga omgivning till ett gestaltat landskap med dåtidens moderna parkideal – den engelska landskapsparken. Det gustavianiska landskapet runt Brunnsviken tillkom i etapper. Planerna var till en början måttfulla. År 1781 presenterade Piper en generalplan som omfattade den nuvarande parkens södra del. Uppsalavägen bildade gräns i väster. Kring Haga gård förbättrades promenadparken och vägarna. Man sprängde och modellerade terrängen, anlade pelouser (mjukt formade gräsytor) vid Haga gård (nuvarande Vasaslätten) och nya planteringar gjordes. I den engelska parken var Brunnsviken

centrum och länkade samman Bellevue i söder, Haga i väster och Frescati i öster. Senare kom även Bergshamras marker att inkluderas i parken. Tivolihalvöns läge var idealiskt med Haga på andra sidan vattnet. Här planerades även ett bostadshus till Parisambassadören Gustav Philip Creutz, men redan 1785 dog Creutz och något hus uppfördes aldrig. Efter Creutz död inkluderades denna del i Gustav III:s parkegendom. Strax öster om Tivoliberget anlades en lustpark, Pipers park med ett gångsystem, trädplanteringar och en kanal i samma stil som Haga, i regi av Fredrik Magnus Piper. På den östra Brunnsviksstranden uppfördes en ståtlig stenvilla, Villa Frescati.

Vid denna tid, före Älkestans anläggning, hade Brunnsviken en betydligt högre vattennivå, som gav en annan vattenkontakt än i dag.

Den engelska parkens stilideal utgick från naturens skönhet som var förebild för det formade kulturlandskapet. Parken skulle vara stämningsskapande, överraskande, upplevelserik och fantasieggande. Karakteristiskt är de slingrande promenadvägarna som leder besökaren till olika scenerier, vyer och utblickar.

Öppna ytor kontrasterades mot täta trädgångar där ljus växlar till skugga. Olika parkpartier förbands med fria siktstråk och i blickfången placerades märkliga byggnadsverk, ofta av exotiskt slag. Blickfången kunde även utgöras av föremål och byggnader utanför parken. Parkens omgivning var minst lika viktig som dess innehåll. Brunnsvikens vattenspegel samt återstående vilda stränder skulle stå som kontrast till den estetiskt tuktade och formade parken. Prunkande parkgrönska stod mot den funktionellt brukade åkermarken.

Planerna för Brunnsvikens omgivning fick ett hastigt slut i och med Gustav III:s död. De flesta arbetena lades ned och Hagaparken fullbordades aldrig.

På stranden nedanför Bergshamra ligger den så kallade Sjöstugan. Där låg tidigare en bykstuga till Övre Karlsro i Bergshamra by. Byggnaden kom sedan att användas som hönshus och trädgårdsmästarbostad. I mitten av 1990-talet byggdes den om till kafé inom ramen för ett projekt för arbetslösa. Byggnaden brann ner år 2004. Idag är det ättlingar till Carl Malmsten som driver ett kafé för allmänheten i några baracker som anpassats till verksamheten. Det finns planer på att återuppföra Sjöstugan så fort som man löst finansieringen.

Bergianska trädgården hette fram till år 1885, Bergielund och anlades av bröderna Bengt och Peter Jonas Bergius i mitten av 1700-talet i kvarteret Resedan mellan nuvarande Karlbergsvägen och Vasaparken. Efter brödernas död donerades egendo-

men år 1791 till Kungliga Vetenskapsakademien. Trädgården kom att tjäna som trädgårdsskola och försöksanläggning. År 1885 flyttades trädgården till det nuvarande läget vid Brunnsviken. Trädgården har i det närmaste bibehållit dess karaktär och utformning sedan flytten.

Villa Frescati eller Armfelt ska villan är ritad av Louis Jean Desprez och uppförd år 1792. Villan är ett av svensk arkitekturhistorias nyklassicistiska praktverk från den här tiden. Det var Gustav III:s gunstling, Gustaf Mauritz Armfelt, som fick marken som en gåva av kungen och som lät uppföra byggnaden.

Bellevueparken är anlagd av samme arkitekt, Fredrik Magnus Piper som merdelen av engelska parkanläggningen. På Bellevuehöjden den högsta punkten av parken, ligger Paschs malmgård, uppförd år 1757. Här har hovmålaren Johan Pasch bott. Högst upp på Bellevuehöjden lät Pasch uppföra tre obelisker med vimplar på toppen. Idag är obeliskerna borta men finns med på en illustration utförd av Johan Fredrik Martin från 1780-talet.

På samma höjd ligger idag Carl Eldhs ateljé. Ateljén uppfördes på 1910-talet och är ritad av arkitekten Ragnar Östberg som också var en nära vän till Carl Eldh.

Under senare delen av 1800-talet förändrades området. Vattennivån i Brunnsviken sänktes med 1,25 meter, Värtabanan och Brunnsviksvägen byggdes genom parken. På grund av dess strategiska läge anlades i början av 1940-talet Bellevueparkens luftvärnsställning på Bellevuehöjden, vilka idag nyttjas som samlingsplatser för besökande sällskap.

KARAKTÄR OCH VÄRDE

Brunnsviken ligger i en sprickdal som omges av höjdryggar med Stockholmsåsen i väster och söder, kalspolade berg och moränhöjder åt öster och i norr. Udden i Bellevueparken, den kungliga begravningsplatsen med intilliggande holmar, Långkullen samt Lingkullen utgör delar av åsen. Det flera sekler långa kungliga inflytandet präglar hela Nationalstadsparkens landskap, där skogsbackar med ädellövskog, anlagda parker och öppna marker samspelar med varandra likaväl som med en stor mängd betydelsefulla byggnader. Genom trädgårdsarkitekten Fredrik Magnus Piper som successivt utformade den engelska parken till att omfatta strandområdena omkring Brunnsviken realiserades Gustaf III:s idéer. Vikens vattenspiegel blev till ett samlande element för parkerna i Haga, Bellevue, Frescati och Tivoli.

Brunnsviken med dess omgivande parkanläggningar, är ett av Sveriges absolut främsta exempel på det sena 1700-talets engelska landskapsstil. Kring Brunnsviken finns flera monu

mentala villor som uppfördes i slutet av 1700-talet på mark som Gustav III upplät åt sina gunstlingar, vilka utgör andra exempel på det kungliga inflytandet.

Bergianska trädgården utgör ett gott exempel på botanisk trädgård enligt Carl von Linnés idéer kring lärande om indelning av växter i enligt hans sexualsystem. Verksamheten har liksom på andra platser i landet, stark historisk anknytning till universitetsvärlden. Bergianska har än idag en tydlig inriktning mot pedagogisk verksamhet, även för allmänheten.

Vyer och motiv inom Nationalstadsparken har utgjort inspirationskälla för många konstnärer och författare såsom Prins Eugen. Dess landskap och miljöer har även skildrats i skönlitteraturen och musiken som exempelvis i Carl-Michael Bellmans epistlar. I flera fall är det Brunnsviken med stränder och utsikter som skildras. Det är av stort värde att vi kan känna igen de landskap och platser som skildrats för flera hundra år sedan. I

Områdets stora betydelse både för enskilda monarker och för Sverige som nation avspeglas genom att det kontinuerligt hållits en hög ambitionsnivå för såväl utformning som förvaltning av mark och byggnader.

Målbild för delområdet Brunnsviken enligt Vård- och utvecklingsplanen för Nationalstadsparken:

- Brunnsvikens vattenyta ska värnas som centralmotiv och hållas öppen.
- Sambanden över Brunnsviken ska upprätthållas med särskild uppmärksamhet på vyer och fondmotiv från strategiska platser i de engelska landskapsparkerna.
- Ny bebyggelse ska lokaliseras och utformas med hänsyn till horisontlinje, topografi, och vegetation.
- Tivolihalvön ska vara en tydlig del av Brunnsvikens 1700-talslandskap, gestaltat utifrån den engelska landskapsparkens ideal. I storstadens närhet ska Tivoli erbjuda ett spännande, varierat och hävdat landskap med både pastoral idyll och skogsmark. Utblickarna över Brunnsviken ska tas tillvara.

I målbilden betonas sambanden över Brunnsvikens vattenyta. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt vyer och fondmotiv från strategiska platser i de engelska landskapsparkerna.

Brunnsviken med vy mot Vasaslätten i Hagaparken.

Värden som bör tas tillvara och utvecklas och som berörs av utbyggnadsförslaget, enligt Vård- och utvecklingsplanen för Nationalstadsparken är:

- Ett sammanhållet landskap från Gustav III:s tid. Naturscenerierna med de bevarade parkerna runt Brunnsvikens utgör ett av Nationalstadsparkens bäst bevarade historiska landskap.
- De omgivande stränderna kan med sin bibehållna topografi, träd och naturmarker samt den relativt spridda bebyggelsen ge en föreställning om det sena 1700-talets landskap.
- Siktstråk och vyer genomkorsar det gestaltade landskapet såväl mellan olika platser inom respektive park som över vattnet mellan de olika parkerna och mot olika naturscenerier.
- Brunnsvikens stränder är till stor del lättillgängliga och erbjuder rofyllda platser och vackra utblickar. Här finns möjlighet till promenader, löpning, sol, bad och avkoppling. Runt viken går Nationalstadsparkens cykelstråk och Hälsans stig, båda skyltade leder.
- Bergianska trädgården är ett attraktivt besöksmål med sin stora artikedom och omväxlande natur. Trädgården erbjuder upplevelserika promenader och det vackra läget vid Brunnsviken gör den tilltalande året om.

I Vård- och utvecklingsplan för Kungliga Nationalstadsparken finns en illustration som visar viktiga vyer och vyer som ska kunna upplevas, bevaras och utvecklas. Illustrationen här till höger visar väsentliga punkter varifrån vyer är viktiga för förståelsen av det historiska parkkomplexet.

Enligt Vård- och utvecklingsplanen är Brunnsviken ett av de områden, där mötet med omgivningarna behöver hanteras med särskild uppmärksamhet.

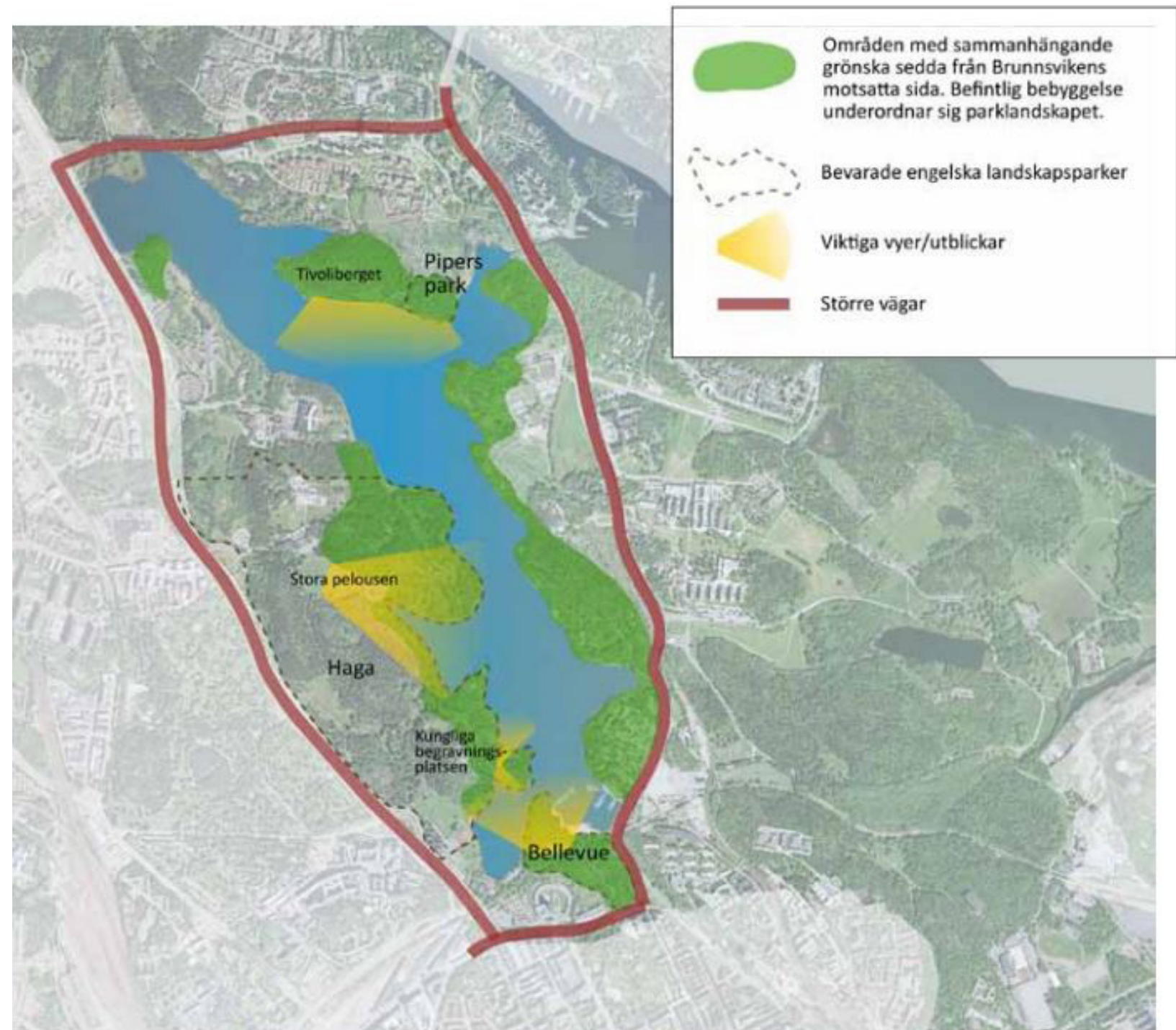

Illustration som visar viktiga vyer och vyer som ska kunna upplevas, bevaras och utvecklas. Källa: Vård- och utvecklingsplan för Kungliga Nationalstadsparken.

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN

SOLNA [AB 37] (SOLNA SN)

MOTIVERING

A. Sockencentrum för den stora Solna socken, som ursprungligen innefattade hela nuvarande Stockholms innerstad, framför allt präglad av 1100-talets rundkyrka med senare tillbyggnader och tillhörande bebyggelse från främst 1700-talet.

B. Haga - Ulriksdals kungliga slottsmiljöer med lustslott och stora parkanläggningar med nära vattenkontakt, som i sin utveckling framför allt speglar stormaktstiden, den gustavianska epoken och 1800-talets första hälft. Miljöerna har ett nära samband med ett större område dominerat av kungarna och staten.

C. Norra begravningsplatsen, invigd 1827, som i planering och anläggningar visar begravningsväsendets historia i Sverige under 1800-talet.

UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET

A. Rundkyrkan och andra till sockencentrumet hörande anläggningar som prästboställen och arrendatorsbostad.

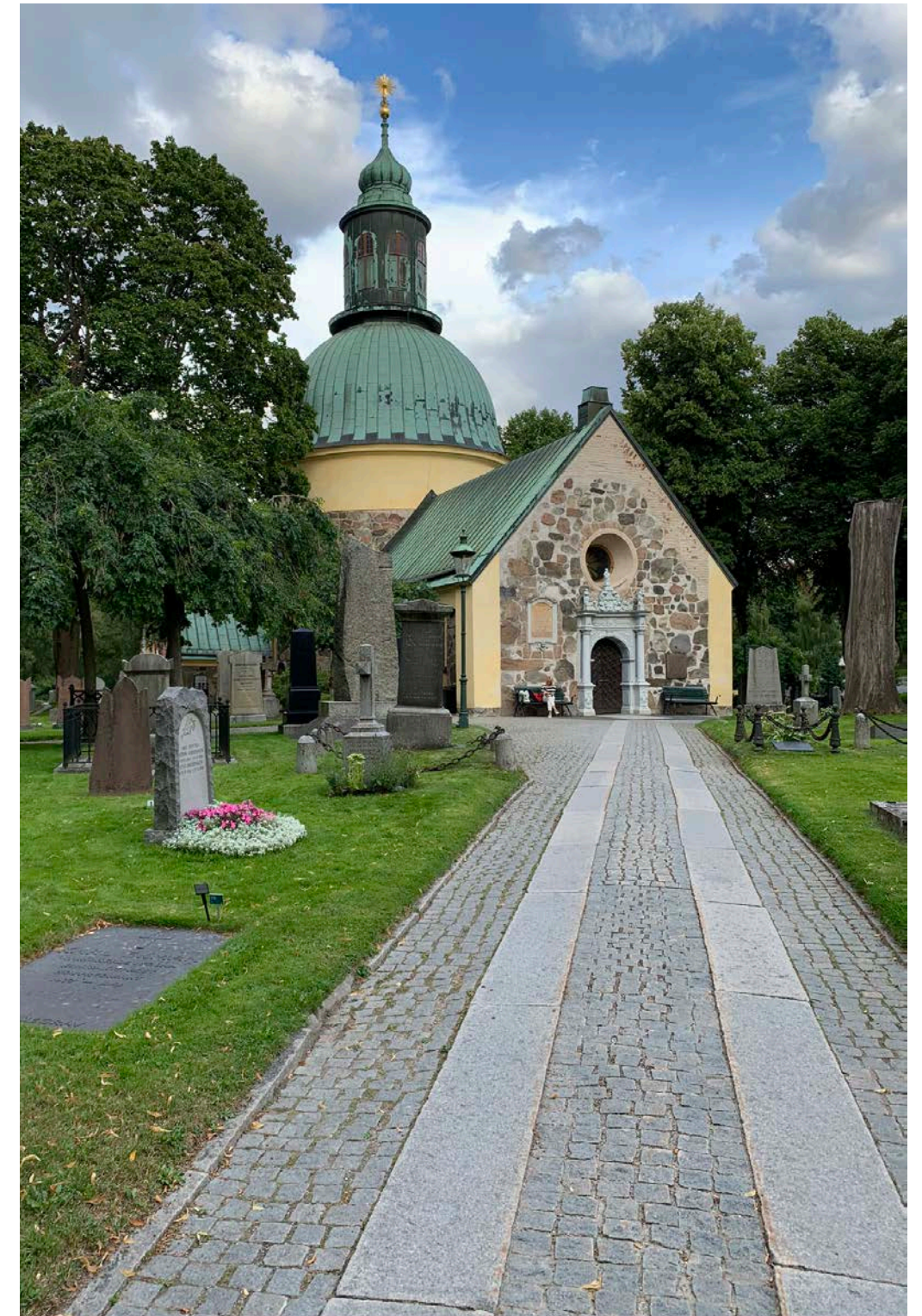
B. Ulriksdals 1600-talsslott med barockträdgård och engelsk park, tillhörande byggnader samt kapell och andra tillskott från 1800-talets senare del. Haga med lämningar av Gamla Haga och andra spår från tiden före Gustav III:s inköp av området, **den engelska parken med utblickar mot det omgivande landskapet samt tillhörande byggnader och anläggningar från Gustav III:s tid**, Haga slott från 1800-talets början och olika boställen från 1800-talets senare del. Fd tingshus.

C. Planmönstret med huvudsakligen en terränganpassad, friare karaktär men också mer rätlinjiga inslag. **Gravkapell och dominerande gravvårdar**, gjutjärnstaket. **Kvarter av olika karaktär**. Sveriges första krematorium och urngravar.

I området ingår även:

A. Falkenarboställe som ursprungligen hörde till Karlbergs slott. Radhusområde från 1940-talet för anställda vid Karolinska sjukhuset.

B. Haga tingshus från 1907 och Stallmästargården som är Stockholmstraktens äldsta utvårdshus från 1652 och som har anor som stallmästarboställe under Karlberg på 1630-talet.

Solna kyrka ligger i anslutning till den Norra begravningsplatsen.

NATURGEOGRAFI

Norra begravningsplatsen ligger i ett område som präglas av Svealands sprickdalslandskap. Det är ett mosaikartat landskap, med långsträckta sprickdalar som skär igenom höjdparter, bergsplåtar och förkastningar. Sprickdalarna utgörs antingen av havsvikar eller av lerfyllda dalgångar. Tydliga förkastningsbranter finns bland annat vid Grottberget i Haga. Den långsträckta Stockholmsåsen präglar topografin. Norra Begravningsplatsen är en del av detta karakteristiska kuperade landskap, med höjdparter och lerfyllda dalsänkor.

HISTORIA

År 1815 upplät Kungl Maj:t ett område som då hörde till Karlbergs kungsgård till *Nya begravningsplatsen* – en första gemensam begravningsplats för Stockholmsförsamlingarna. Fram till dess hade begravningsplatser endast funnits i direkt anslutning till kyrkorna. I takt med att befolkningen växte, ökade även behovet av större begravningsplatser. Den nya begravningsplatsen utökades successivt i mindre etapper norr- och västerut. På 1860-talet köptes ytterligare mark för att möjliggöra utvidgning av området. År 1870 hade begravningsplatsen i stort uppnått dess nuvarande omfattning.

Den äldsta delen planlades efter Carl Gustaf Blom-Carlssons klassicistiska principer där vägarna strålade radiellt mot en halvcirkelformad omgivning och breda alléer som delade området i symmetriska gravkvarter. Det Stora gravkoret uppfördes 1856-61 i nygotisk stil ritades även det av C G Blom-Carlsson.

År 1887 anlades Nordens första krematorium inom begravningsplatsen men ersattes redan 1909 med ett nytt, Norra krematoriet, efter ritningar av arkitekt och hovintendent Gustav Lindgren.

Begravningsplatsen utvecklades av flera namnkunniga arkitekter. Utöver Gustaf Lindgren satte även Gunnar Asplund, Sigurd Lewerentz och Lars Israel Wahlman sin prägel på den. För skulpturer, reliefer och annan konstnärlig utsmyckning stod bland andra Carl Eldh och Carl Milles. Norra Begravningsplatsen rymmer även den judiska församlingens begravningsplats med det Mosaiska gravkapellet uppfört år 1857 efter ritningar av Fredrik Wilhelm Scholander. På den katolska kyrkogården står Sankt Josefs kapell i nygotisk stil uppfört 1901 efter ritningar av Isak Gustaf Clason. Arkitekten Jan Wahlman formgav minneslunden som invigdes år 1978.

Norra begravningsplatsen på 1860-talet. Nere till höger återfinns den äldsta delen, anlagd efter Carl Gustaf Blom-Carlsson klassicistiska principer, där vägarna strålar radiellt mot en halvcirkelformad omgivning. I kartans västra del skimtar detaljplaneområdet, för Södra Hagalund.

Inom begravningsplatsen uppfördes ett flertal storslagna gravvårdar. På Lindhagens kulle i västra delen av begravningsplatsen uppfördes flera mausoleum i klassicistisk stil på 1920-talet, en tid då mausoleibygandet fick en renässans för de mer välsituerade. Här uppfördes också gravmonument i form av skulpturer och reliefer i marmor, granit eller brons, utförda av konstnärer som Carl Eldh och Astri Taube.

Många betydelsefulla och folkkära personer har genom åren begravts på Norra begravningsplatsen, bland dessa finner man August Strindberg, Kata Dahlström, Per Albin Hansson, Ferdinand Boberg, Alfred Nobel, Gösta Ekman och Ingrid Bergman.

KARAKTÄR OCH VÄRDE

Norra begravningsplatsen är en av Sveriges största begravningsplatser. Nivåskillnaderna inom begravningsplatsen varierar. Det äldsta området i sydost är plant. Denna del präglas av klassicistiska stilideal med koncentrisk och rätvinkliga planmönster. Ett skogsområde är beläget i den centrala delen av begravningsplatsen och i sydväst ligger den höga bergformationen, Lindhagens kulle. Norr om kullen är kyrkogården planerad i en friare terränganpassad parkkaraktär med en naturlig tallvegetation.

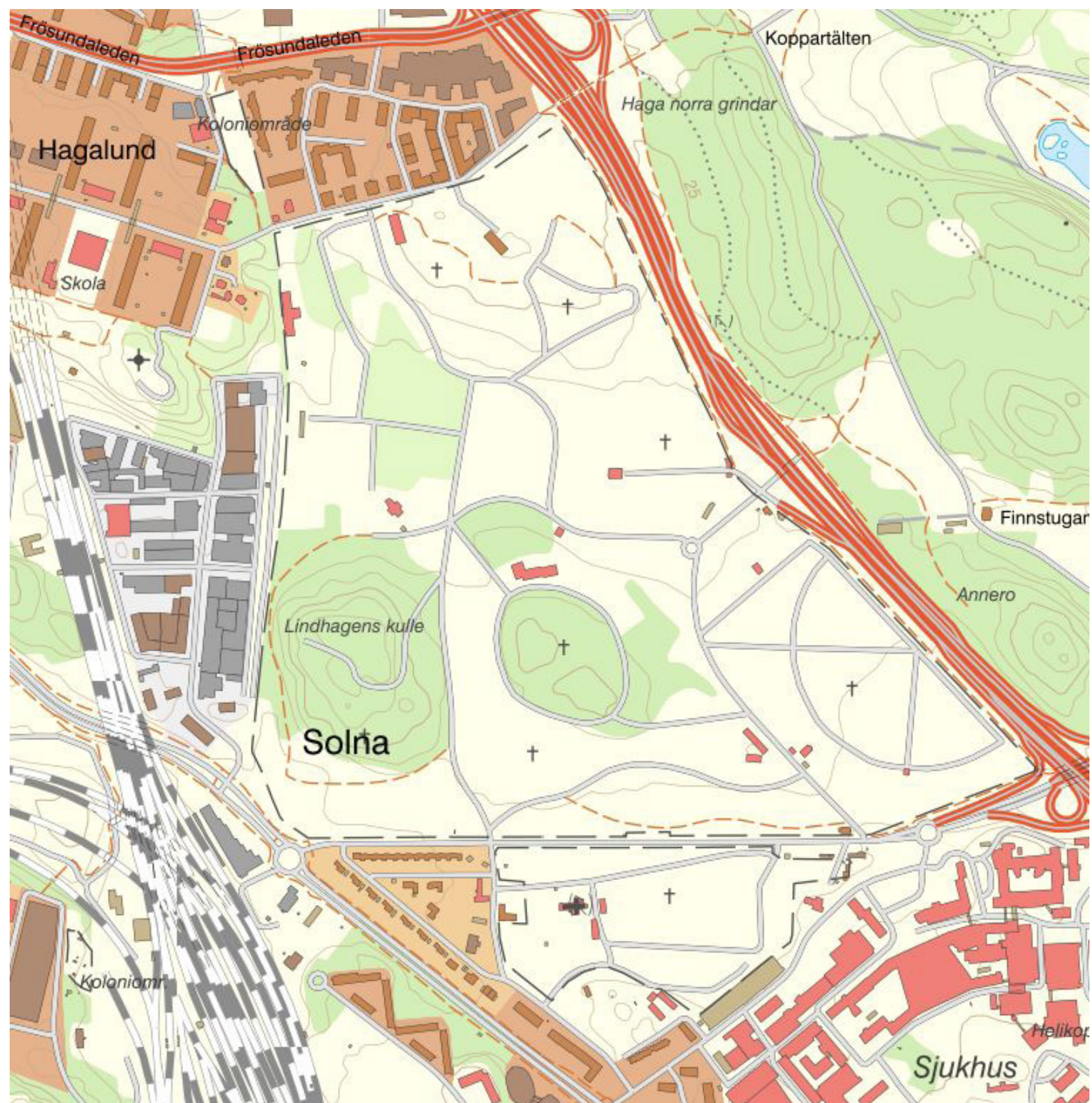
På Lindhagens kulle återfinns ett antal gravbyggnader i natursten. På dess högsta punkt ligger minneslunden. Arkitekt Jan Wahlman har formgett minneslunden på 1970-talet. Gravbyggnaderna på kullen är monumentala i den lilla skalan. Flera byggnader är genomarbetade i klassicistisk stil, såsom Rettigska familjegraven som ritats av arkitekt Gunnar Asplund under åren 1928–1930. Även Malmströmska familjegraven, vilken ritats av arkitekt Sigurd Lewerentz ligger här. Namnet på kullen är antaget efter justitierådet och stadsplaneraren Albert Lindhagen som fick sin gravvård här.

De flesta gravarna har gravvårdar av sten eller gjutjärn inramade av stenlister, staket eller häckar. Gravvårdarnas utformning och utsmyckning har varierat efter den tidens ideal och man kan tydligt urskilja skilda epoker inom svensk gravvårdskonst, speciellt bland de mer påkostade gravarna.

På begravningsplatsen ligger Norra kapellet som uppfördes år 1909 som krematorium, av arkitekt Gustaf Lindgren i en modifierad ungrenässansstil. Anläggningen är byggd i tre våningar med en hiss som sänkte ner kistan från kapellet till bränningsrummet. Krematoriet togs ur bruk 1989.

Norra kapellet, tidigare även ett kramatorium.

Karta över Norra Begravningsplatsen. Källa Lantmäteriet

PLANFÖRSLAGET

HAGALUNDS ARBETSPLATSOMRÅDE

Enligt den rådande översiktsplanen för Solna finns det en ambition att utveckla Hagalunds arbetsplatsområde till en tät blandstadsbebyggelse med kompletteringar av både bostäder och arbetsplatser. Föreliggande projekt utgör etapp 1 av flera, där utbyggnaden kommer att pågå under en längre tidsperiod, kanske upp till 15 år.

Principöverenskommelse avseende Detaljplan 1

Planområdet 1 omfattar fastigheterna Gelbgjutaren 3, 4, 10, 13, 14 och 17 samt Instrumentet 5, vilka ligger i direkt anslutning till den planerade tunnelbaneentrén.

Planområdet ska planläggas i första hand för bostadsändamål och i andra hand för kontorsändamål i de lägen där bostäder inte är möjligt samt med inslag av handel och service i gatuplan i anslutning till tunnelbaneuppgången.

Solna stad kommer att ställa krav på hög kvalitet avseende såväl arkitektonisk utformning som material, och på stadskvaliteter som levande bottenvåningar mot omgivande gator etc.

Inriktning planområdet

I första hand är inriktningen bostäder och där detta inte är möjligt, är inriktningen kontor.

Mitt i Gelbgjutarevägen kommer två byggnader för tunnelbanan att uppföras. Utmed Äldermansvägen kommer två tekniska anläggningar (frånluftsschakt eller motsvarande) att uppföras för tunnelbanan.

En torgyta och platsbildning planeras vid tunnelbaneuppgången, korsningen Gelbgjutarevägen och Industrivägen, dit service och handelsytor koncentreras. Service och handelsytor inryms i gatuplan ut mot Industrivägen och Gelbgjutarevägen.

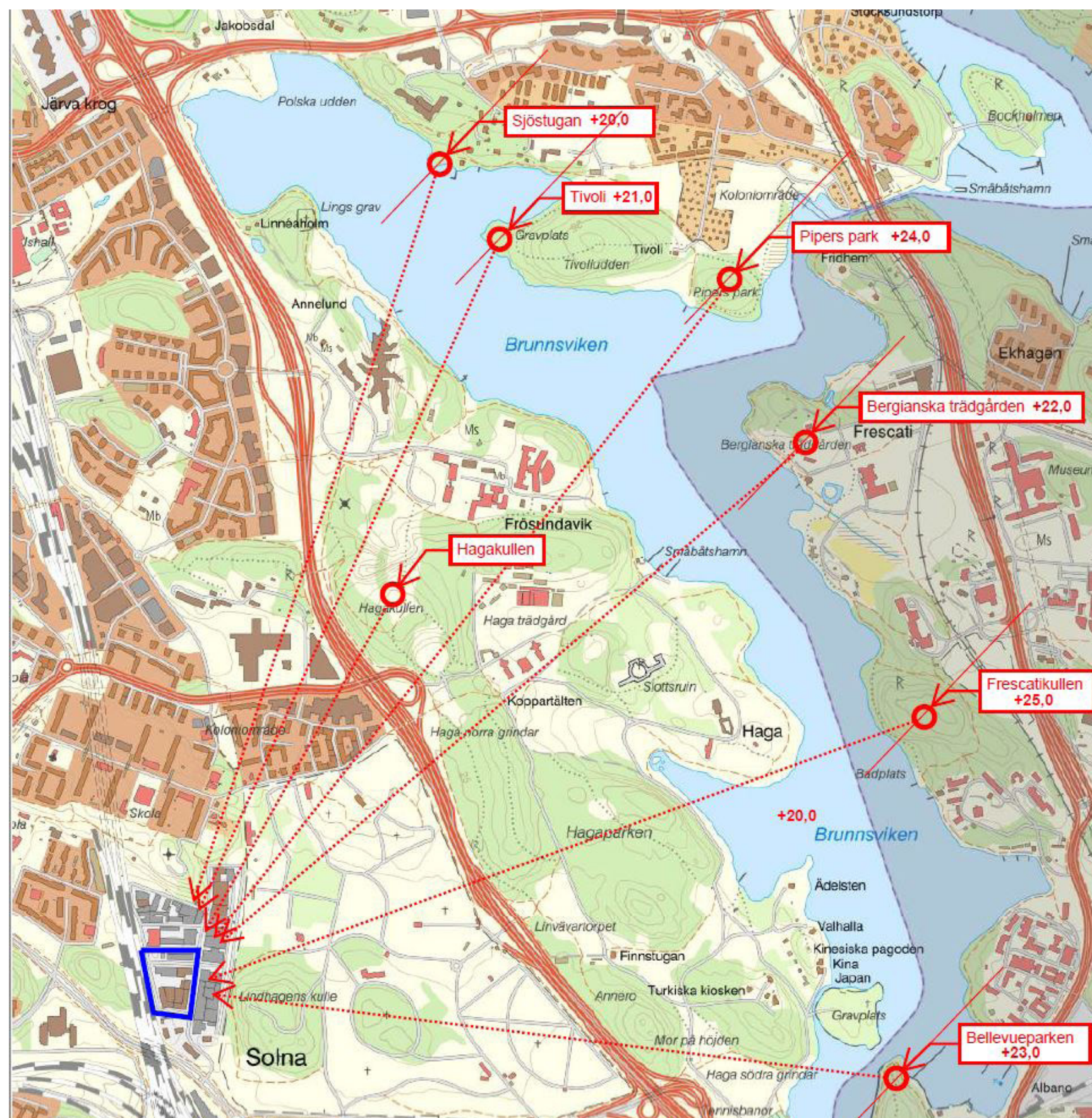
- Utredningsområde
- Dp 1
- Ny T-banestation

ANALYS DELOMRÅDE BRUNNSVIKEN

Stadsbildsanalysen baseras på fotografier tagna av Archus Arkitektur och Tyréns AB, där Archus Arkitektur har gjort fotomontage med planförslagets planerade byggnader från kulturhistoriskt viktiga vyer inom delområdet Brunnsviken inom Kungliga Nationalstadsparken. På fotomontaget visas de byggnader som avses att uppföras under etapp 1, i rött. befintlig bebyggelse återges med vit kontur.

Urvalet av fotopunkter har gjorts med utgångspunkt från viktiga utblickar från det engelska parkkomplexet, med Haga, Bellevue, Pipers park och Tivoliberget, där Brunnsviken fungerar som en sammanhållande del. En utblickspunkt har även studerats från Bergianska trädgården, då platsen är ett betydelsefullt besöksmål.

Syftet med stadsbildsanalysen är att visa projektets eventuella påverkan från viktiga historiska platser, utblickar och besöksmål i Kungliga nationalstadsparken. Samtliga fotografier är från hösten år 2020.

Karta över de vyer som har valts för stadsbildsanalysen. Källa: Archus Arkitektur

1. VY FRÅN SJÖSTUGAN

Panoramabild från Sjöstugan på Brunnsvikens nordöstra sida. Källa: Archus arkitektur.

LANDSKAP

Vyn domineras av den stora obrutna vattenspegeln som utgör en del av en havsvik i det sprickdalslandskap, vilket är så karaktéristiskt för Mälardalen. Den vattenfyllda dalgången fortsätter i nord-västlig riktning.

Vypunkten är belägen lågt i landskapet, vilket medför att omgivande höjder blir framträdande. Rakt framför oss över vattnet ligger Hagakullen som har bildats av schaktmassorna från rivningen i city och tunnelbanan. Till höger syns Lings kulle som är en del av Stockholmsåsen. De skogklädda höjderna dominerar fonden. Vegetationen är blandad, bitvis med ren barrskog på höjderna.

BEBYGGELSE

Kontorsbyggnaderna i Frösunda till höger om grönskan har närmast sjöfrontskaraktär trots ett relativt stort avstånd till vattnet. Ingen vegetation skymmer byggnaderna eller ger en mjuk övergång. Kontorshusen längs E4 har tydligt horisontell verkan som understryks av fasadindelningen med mörka fönsterband som kontrasterar mot de ljusa täta delarna.

Quality Hotel Friends framträder ovanför befintliga kontorshus med dess ljusa perforerade fasad.

PÅVERKAN

De nya byggnaderna som planeras i etapp 1 döljs bakom Hagakullen och påverkar därför inte sambanden mellan de engelska landskapsparkerna runt Brunnsviken och inte heller fondmotiv, siktstråk eller vyer i utblicken från Sjöstugan.

De omgivande stränderna med dess topografi, träd och naturmarker och relativt spridda bebyggelse och föreställningen om det sena 1700-talets landskap kan fortfarande upplevas.

2. VY FRÅN TIVOLIBERGET

Panoramabild från Tivoliberget på Brunnsvikens nordöstra sida. Källa: Archus Arkitektur.

LANDSKAP

Vyn domineras av den obrutna vattenspegeln som utgör en del av en havsvik i det sprickdalslandskap, vilket är så karakteristiskt för Mälardalen.

Vypunkten är högt belägen vilket gör att landskapets former slätas ut och bara de stora dragen kan avläsas. Framför oss över vattnet ligger Hagakullen som har bildats av schaktmassorna från rivningen i city och tunnelbanan. Till höger syns Lings kulle som är en del av Stockholmsåsen. De skogklädda höjderna dominerar fonden. Vegetationen är blandad, bitvis med ren barrskog på höjderna.

BEBYGGELSE

På motstående sida ligger SAS före detta huvudkontor med dess postmodernistiska formspråk. Byggnaden ligger strax över trädens siluett.

Till höger framträder Quality Hotel Friends ovanför trådridån, med dess ljusa perforerade fasad.

PÅVERKAN

De nya byggnaderna som planeras i etapp 1 döljs bakom Hagakullen och påverkar därför inte sambanden mellan de engelska landskapsparkerna runt Brunnsviken och inte heller fondmotiv, siktstråk eller vyer i utblicken från Tivoliberget.

De omgivande stränderna med dess topografi, träd och naturmarker och relativt spridda bebyggelse samt föreställningen om det sena 1700-talets landskap kan fortfarande upplevas.

3. VY FRÅN PIPERS PARK

Panoramabild från Pipers park på Brunnsvikens östra sida. Källa: Archus Arkitektur.

LANDSKAP

Vyn domineras av den omfattande och skymmande vegetationen. Bakom den kan man skymta den obrutna vattenspegeln som utgör en del av en havsvik i det sprickdalslandskap, vilket är så karakteristiskt för Mälardalen.

Framför oss över vattnet ligger Stockholmsåsen i Hagaparken. Till höger skymtar Hagakullen. De skogsklädda höjderna dominerar fonnen. Vegetationen är blandad, bitvis med ren lövskog framför allt på höjderna i Hagaparken

BEBYGGELSE

Från denna punkt framträder bebyggelsen i anslutning till Nationalstadsparken i begränsad omfattning. Till vänster framträder Wenner-Grens center över trädsluetten och Tors torn kan skönjas bakom lövverket.

PÅVERKAN

Det är svårt att avgöra huruvida de nya byggnaderna i etapp 1, döljs bakom Hagaparken trädsluett på Stockholmsåsen. Men av andra bilder från nästan samma punkt, framgår att vare sig sambanden mellan de engelska landskapsparkerna runt Brunnsviken eller fondmotiv, siktstråk eller vyer påverkas från den här vyn.

De omgivande stränderna med dess topografi, träd och naturmarker och relativt spridda bebyggelse samt föreställningen om det sena 1700-talets landskap kan fortfarande upplevas.

4. VY FRÅN BERGIANSKA TRÄDGÅRDEN

Panoramabild från Bergianska trädgården på Brunnsvikens östra sida. Källa: Archus arkitektur.

LANDSKAP

Vyn domineras av den obrutna vattenspegeln som utgör en del av en havsvik i det sprickdalslandskap, vilket är så karakteristiskt för Mälardalen.

Framför oss över vattnet ligger Stockholmsåsen i Hagaparken. Till höger syns Hagakullen. De skogklädda höjderna dominerar fonden. Vegetationen är blandad, bitvis med ren lövskog framför allt på höjderna i Hagaparken

Det finns ingen större dramatik i landskapsbilden bortsett från den skogklädda markerade kullen vid Brunnsvikens västra strand.

BEBYGGELSE

Från denna punkt framträder bebyggelsen i anslutning till Nationalstadsparken i begränsad omfattning. Till vänster framträder Wenner-Grens center över trädsluetten. Endast en liten skymt av bebyggelsen vid Hotel Scandic Järva krog kan uppfattas härifrån.

PÅVERKAN

De nya byggnaderna som planeras i etapp 1 döljs bakom Hagaparken trädsluett på Stockholmsåsen och påverkar därför inte sambanden mellan de engelska landskapsparkerna runt Brunnsviken och inte heller fondmotiv, siktstråk eller vyer i utblicken från Bergianska trädgården.

De omgivande stränderna med dess topografi, träd och naturmarker och relativt spridda bebyggelse och föreställningen om det sena 1700-talets landskap kan fortfarande upplevas.

5. VY FRÅN FRESCATI KULLE

Panoramabild från Frescati kulle på Brunnsvikens östra sida. Källa: Archus arkitektur.

LANDSKAP

Vyn domineras av den obrutna vattenspegeln som utgör en del av en havsvik i det sprickdalslandskap, vilket är så karakteristiskt för Mälardalen. Den vattenfyllda dalgången fortsätter i nord-västlig riktning.

Framför oss över vattnet ligger Stockholmsåsen i Hagaparken. De parkliknande landskapet träder fram. Udden med ekotemplet sticker ut i vattnet. Stranden kantas av en promenadstig.

Landskapet präglas av stadsnära inslag såsom strandpromenad och uppstickande massiv bebyggelse ovanför trädtopparna.

BEBYGGELSE

Bebyggelsen framträder tydligt bakom ridån av löv- och blandskog. Till vänster framträder Wenner-Grens center över trädskiljet. De två Tors torn dominerar över övrig bebyggelse som är synlig över trädskiljet. Även Karolinska sjukhuset och institutet framträder i vyn, liksom delar av Hagastadens byggnader.

Lyftkranar, torn och skorstenar sticker upp längs trädhorisonten.

PÅVERKAN

De omgivande stränderna med dess topografi, träd och naturmarker störs av stadsbebyggelsen bakom trädskiljet och föreställningen om det sena 1700-talets landskapet kan vara svårare att uppleva.

De nya byggnaderna som planeras i etapp 1 döljs bakom Hagaparkens trädskiljet på Stockholmsåsen och bidrar därför inte till att ytterligare försvåra möjligheten att uppleva det sena 1700-talslandskapet.

6. VY FRÅN BELLEVUE

Panoramabild från Bellevueparken i södra delen av Brunnsviken. Källa: Archus Arkitektur.

LANDSKAP

Vyn domineras av den vegetation som finns i Bellevueparken. Den kungliga begravningsplatsen ligger centralt i vyn. Där bakom skymtar Stockholmsåsen.

BEBYGGELSE

Bebyggelsen framträder tydligt. Det är främst Karolinska sjukhuset och institutet som syns i fonden. Men även övrig stadsbebyggelse kan skönjas, framför allt Hagastadens byggnader som framträder.

Närheten till staden är uppenbar och stadsbebyggelsen är tydligt framträdande.

PÅVERKAN

Upplevelsen av de omgivande stränderna med dess topografi, träd och naturmarker störs av stadsbebyggelsen och föreställningen om det sena 1700-talets landskapet kan vara svårare att uppleva.

De nya byggnaderna som planeras i etapp 1 kan skönjas i jämnhöjd med trädtopparna, bakom den Kungliga begravningsplatsen och bidrar därför i mycket låg grad eller inte över huvudtaget, till att ytterligare göra det svårare att fortfarande uppleva det sena 1700-talslandskapet.

För att få kunskap om eventuell påverkan på Brunnsvikens landskapspark under vintertid, när det är avlövad, kan vidare utredningar behöva göras.

7. VY FRÅN HAGAKULLEN

Panoramabild från Bellevueparken på Brunnsvikens södra sida. Källa: Archus Arkitektur.

LANDSKAP

Vyn är helt skymd av den vegetation som växer på kullen. Någon analys av landskapet går inte att göra.

BEBYGGELSE

Vyn är helt skymd av den vegetation som växer på kullen. Någon analys av bebyggelsen går inte att göra. Man kan dock sluta sig till att bebyggelsen framstår tydligt i vyn från kullen. Vi befinner oss i närheten av huvudstaden och dess kranskommuner och bebyggelse i den här vyn är naturlig och självklar.

PÅVERKAN

Eftersom vi befinner oss i närheten av huvudstaden är närvaron av den bebyggda miljön naturlig och självklar. Nya byggnader bör förslagsvis bedömas utifrån ett stadsperspektiv, från den här vyn. Analys av påverkan bör inte vara avgörande för bedömningen av påverkan på den engelska parkmiljön kring Brunnsviken, såvida den nya bebyggelsen inte negativt påverkar historiskt värdefulla vyer.

För att få kunskap om eventuell påverkan på Brunnsvikens landskapspark under vintertid, när det är avlövat, kan vidare utredningar behöva göras.

ANALYS NORRA BEGRAVNINGSPLATSEN

Vy från vägen upp mot krönet på Lindhagens kulle mot detaljplaneområdet. På bilden skymtar bebyggelsen i industriområdet.

Vy mot detaljplaneområdet från krönet av Lindhagens kulle. Till vänster ligger minneslunden.

Minneslunden ligger på krönet av Lindhagens kulle. Minneslunden ligger så högt upp i topografien att bebyggelsen på grannfastigheten inte kan uppfattas.

Vägen löper parallellt med gränsen till arbetsplatsområdet, inom Norra begravningsplatsen. Ett grönt stråk av lövträd kantar stängslet som avgränsar begravningsplatsen.

DETALJPLANENS VISUELLA PÅVERKAN PÅ OCH KONSEKVENSER FÖR NORRA BEGRAVNINGSPLATSENS KULTURVÄRDEN

Det aktuella planområdet med ny bebyggelse, ligger ett kvarter bort från Norra begravningsplatsen.

I det uttryck som avser Norra begravningsplatsen i riksintressebeskrivningen för Solna [AB 37] är det framför allt följande fysiska uttryck som är av riksintresse:

Terränganpassning

Begravningsplatsens terränganpassning har präglat planmönstret. Ett gott exempel på detta är Lindhagens kulle som ligger i anslutning till detaljplaneområdet. Den föreslagna detaljplanen påverkar inte begravningsplatsens terränganpassning, då utbyggnadsplanerna inte gör någon fysisk åverkan på topografin. Fortfarande kan upplevelsen av de stora höjdskillnaderna uppfattas, med Lindhagens kulle som dominans.

Kvarter av olika karaktär

Den karaktär av kvarter som främst kan komma att påverkas av detaljplanens genomförande är minneslunden på krönet av Lindhagens kulle. Minneslunden ligger en nivå högre än detaljplaneområdet och omges av grönska främst av tall men med inslag av lövträd. Vegetationen är så tät och den aktuella detaljplanen ligger ett kvarter bort från gränsen mot industriområdet. Det innebär att den föreslagna bebyggelsen inte kommer att påverka upplevelsen av ro och stillhet i minneslunden. Övriga kvarter bedöms inte att komma att påverkas av detaljplanens genomförande.

Foto i riktning mot detaljplaneområdet strax söder om Lindhagens kulle. Övriga kvarter bedöms inte att komma att påverkas av detaljplanen.

Planmönstret

Planmönstret visar den successiva utbyggnaden av begravningsplatsen och hur etapperna avspeglar olika tiders planideal för begravningsplatser. Den föreslagna detaljplanen påverkar inte planmönstret, då utbyggnadsplanerna inte gör någon fysisk åverkan på begravningsplatsen.

Gravkapell

Norra kapellet strax norr om Lindhagens kulle är beläget i en lågdel mellan de två höjderna. På grund av den täta grönska som omger kapellet och det bräm av växtlighet som kantar gång- och cykelvägen längs gränsen till Industriområdet, kommer den föreslagna utbyggnaden inte att påverka vyn från kapellet.

Foto i riktning mot detaljplaneområdet på Norra kapellets trappa. På grund av den täta grönska som omger kapellet och begravningsplatsen, kommer detaljplanens föreslagna bebyggelse inte att påverka vyn från kapellet.

Dominerande gravvårdar

De monumentala gravvårdarna som avses i uttrycket för riksintresset är huvudsakligen belägna på höjdens östra del. Här kommer nya byggnader i detaljplaneförslaget att döljas dels av tät grönska bestående av blandskog med dominans av tall och dels av Kullens krön. Byggnaderna kommer inte kunna uppfattas från dessa gravvårdar.

Ett av gravmonumenten på Lindhagens kulle. Byggnaderna kommer inte uppfattas från dessa gravvårdar.

SLUTSATS

Trots att den västra delen av Norra begravningsplatsen ligger i direkt anslutning till planområdet, kommer de kulturvärden som är uttryck för riksintresset, inte att påverkas negativt av utbyggnaden.

Begravningsplatsen omges av grönska i dess yttre gränser. Den grönska och den starkt kuperade terrängen gör att den nya bebyggelsen skymms av höjderna och de trädbevuxna partierna.

Den del av begravningsplatsen som skulle kunna vara mest utsatt för påverkan av projektet, skulle kunna vara Lindhagens kulle med de monumentala gravvårdarna och minneslunden från 1978. Gravvårdarna ligger företrädesvis på kullens krön och på dess östra sida, vilket gör att kullen skymmer sikten mot detaljplaneområdet. När det gäller minneslunden så ligger den avsevärt högre i landskapet och trädskärmen längs den yttre gränsen skymmer eventuellt synliga övre delar av byggnaderna.

KÄLLOR

TRYCKTA KÄLLOR

Framtidens Nationalstadspark. Handlingsprogram del II: Åtgärder och utveckling. 2006. Länsstyrelsen

Stockholms stad och Solna stad, Historiska landskap. Nationalstadsparken Ulriksdal – Haga – Brunnsviken – Djurgården, 2006

Mamlöf, Maria, Kulturmijöer i Solna, Solna kommun, Solna, 1989.

Solna stad, Fördjupad översiktsplan för Nationalstadsparken Solnadelen, Solna stad, Solna, 2008.

Solna stad, Byggnader i Nationalstadsparken - Solnadelen, Solnastad, Solna, 2006

Vård- och utvecklingsplan för Kungliga nationalstadsparken (Rapport 2012:33 Länsstyrelsen i Stockholms län)

DIGITALA KÄLLOR

<https://www.raa.se/samhallsutveckling/riksintresse-for-kulturmiljovarden/riksintressebeskrivningar/>

Stockholmskällan

Stockholms stadsarkiv

Digitala stadsmuseet

Tyréns AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 553194-7986

TYRÉNS